

TEN-E

Ett utbyggt och integrerat elnät – konsekvenser för Norr- och Västerbotten

Av Johan Leymann

Handledare: Mona Mansour

Höstterminen 2012

Innehåll

TEN-E	1
Ett utbyggt och integrerat elnät – konsekvenser för Norr- och Västerbotten	1
Mål och syfte	3
Bakgrund.....	4
Finansiering från TEN-E.....	6
CEF och MFF	7
EU-kommissionen inför elhandelsområden	8
Hur påverkas Norrbotten och Västerbotten av en gemensam energimarknad?	9
Källförteckning	11

Mål och syfte

Syftet med PM:et är att sammanställa EU:s arbete med att integrera energimarknaden med särskilt fokus på elmarknaden samt kommande planer inom området. PM:et avslutas med en diskussion om hur en integrerad elmarknad kan komma att påverka Norr- och Västerbotten.

Bakgrund

Dagens arbete med de transeuropeiska näten (TEN) har sin bakgrund i artikel 154 i fördraget om upprättande av den europeiska gemenskapen (Amsterdamfördraget) enligt vilken EU/EG ska bidra till att upprätta och utveckla transeuropeiska nät för infrastrukturerna inom transport-, telekommunikations- och energisektorerna. Särskild vikt ska dessutom läggas vid att binda ihop avlägsna områden, exempelvis öar och områden långt från Europas kärnområde, till de mer geografiskt centrala delarna i Europa ⁽¹⁾.

Artikel 155 och 156 specificerar sedan hur målen i artikel 154 ska uppnås, bland annat genom att stödja projekt och bygga ut näten utifrån gemensamma intressen. Medlemsländerna ska i högre grad än tidigare prioritera utbyggnadsprojekt som skapar ett europeiskt mervärde och arbeta med att införa en gemensam teknisk standard. Därtill ska nätens förmåga främjas genom att verka tillsammans. Fördraget ger EU-kommissionen ansvaret för att samordna insatserna tillsammans med medlemsstaterna. EU-kommissionen blir också ansvarig för att ta fram riktlinjer med mål, prioriteringar och skissa på hur de nya näten ska dras. Om det ligger i EU:s intresse - till exempel för att säkra drift eller tillgång till energi - kan nätet också utvidgas till ett tredje land.

Det fanns redan från början flera syften med att bygga ut just energinäten mellan länderna. Dels var det viktigt utifrån att säkra energiförsörjningen, fler länkar mellan ländernas energisystem skapar ett mer robust system som klarar driftstörningar och externa störningar från olyckor, stormar och attacker bättre. Genom att bygga ut energinäten skulle dessutom konsumenterna gynnas eftersom de skulle få möjlighet att – i större utsträckning än tidigare - välja energikälla⁽²⁾.

En annan viktig aspekt var att knyta nya och blivande medlemsländer närmare Europa och minska deras energiberoende av Ryssland. De baltiska staterna har sedan självständigheten fortsatt att ha el- och gasnät som är helt integrerade med de ryska näten och varit i en politiskt ogynnsam beroendeställning till Ryssland. En stor del av de baltiska staternas elektricitet har tidigare genererats av kärnkraftverket Ignalina i östra

Litauen men sedan det stängdes 2009 har landet stora energiunderskott och måste importera el från grannländerna.

I september 2006 klubbade rådet och europaparlamentet igenom riktlinjer för transeuropeiska energinät med en förteckning på upp 343 korridorer⁽³⁾, projekt och andra åtgärder som krävs för att uppnå en integrerad energimarknad. Flera av dessa projekt och korridorer har direkt bäring på Sverige och den gemensamma nordiska energimarknaden. EU:s målsättning är att skapa en integrerad energimarknad för gas och elektricitet till år 2014⁽⁴⁾. EU-kommissionen uppskattade 2011 att Europa måste investera 140 miljarder euro för att integrera och uppgradera elnäten för att möta framtida krav på flexibilitet och driftsäkerhet⁽⁵⁾⁽⁶⁾.

Den 18 oktober 2011 antog EU-kommissionen ett förslag om nya riktlinjer för transeuropeiska energiinfrastrukturer⁽⁷⁾ som just nu behandlas av EU-parlamentet och rådet. Bland annat föreslår EU-kommissionen att handläggningstiderna för att bevilja tillstånd till nya stamnätsledningar ska förkortas till max tre år. Idag tar koncessionsprocessen 4-5 år men kan också ta betydligt mer tid än så. Genom detta vill EU-kommissionen skynda på processen och göra det lättare för elbolag att investera i förnyelsebara energikällor som kräver ett utbyggt stamnät.

EU-kommissionen har också lanserat tre planer – 1996, 2003 och 2007 - för att liberalisera energimarknaden⁽⁸⁾ och bryta upp de gamla energimonopolen som dominerat Europas energimarknad. Den tredje och sista planen innehöll flera förslag för att stärka konkurrensen på gas- och elmarknaden. Utvecklingen på detta område har gått ganska långsamt och EU-kommissionen har drivit flera rättsfall mot stora europeiska energijättar som de menar har missbrukat sin dominerande ställning på marknaden.

BEMIP

För att möta målsättningen om en gemensam energimarknad skrev alla länderna runt Östersjön (förutom Ryssland) ett samförståndsavtal om hur energinäten skulle sammanlänkas. Samförståndsavtalet kom att kallas planen för integrering av den baltiska energimarknaden (BEMIP) och undertecknades i juni 2009⁽⁹⁾. BEMIP är också en av tolv prioriterade åtgärder inom ramen

för "projekt av gemensamt intresse" (PCI) som EU-kommissionen föreslår i sina riktlinjer för TEN-E. Huvudsyftet med BEMIP är att länka samman de baltiska ländernas energinät med de europeiska. De baltiska länderna har under 2012 undertecknat en viljeförklaring att köpa aktier i den nordiska energibörsen (Nord Pool Spot). Sedan 2010 finns Estland med som budgivningsområde och arbete pågår med att starta budgivningsområden även i Litauen och Lettland.

Finansiering från TEN-E

EU:s direkta finansiering till TEN-E har varit ganska blygsam⁽¹⁰⁾. Totalt har drygt 20 miljoner euro per år har allokerats till TEN-E under perioden 1995-2011 och dessa har främst använts till utredningsarbeten och studier. För att skynda på utbyggnaden av de nya näten öppnade EU upp för finansiering genom lånegarantier och räntesubventioner för konvergensområdena från sammanhållningsfonden. Stödet från sammanhållningsfonden är också villkorat med att det inte får leda till en snedvridning av konkurrensen samt att den energiinfrastruktur som byggs ska omfattas av marknadsprinciper. EU:s finansiella stöd till projekten får heller inte överstiga 10 % av den totala investeringskostnaden. Ett exempel på hur Sverige utnyttjat sammanhållningsfonden är projektet NordBalt, en elförbindelse mellan Sverige och Litauen där EU bidrog med 131 miljoner euro i investeringsstöd från sammanhållningsfonderna⁽¹¹⁾.

På grund av de relativt blygsamma resurser som tilldelats TEN-E programmet är dess förmåga att fungera som projektkatalysator begränsade. Storleken på finansiellt stöd från EU till den här typen av verksamhet är dock inte avgörande för huruvida ett projekt blir av eller inte. Till exempel finansieras Svenska Kraftnät - som är ansvarig för det svenska stamnätet - till största delen av avgifter från stora elproducenter och regionnätägare som i sin tur tar ut avgifter från sina kunder. Att budgeten för TEN-E är mindre än TEN-T speglar i stort att det är svårare att hitta finansieringsformer för vägar och järnvägar än för energiinfrastruktur.

Sverige har beviljats stöd från TEN-E för att utreda flera stora nätutbyggnader av energiledningar under perioden 1995-2011⁽¹²⁾, både till projekt inom Sverige och till projekt som skulle koppla ihop Sveriges elnät med grannländernas. Bland annat beviljades Svenska Kraftnät stöd för att utreda en förbindelse som skulle öka kapaciteten mellan Södra- och Mellansverige. Även andra aktörer har fått utredningsstöd från TEN-E programmen, till exempel har Vattenfall fått stöd för flera utredningar som till exempel en anslutning mellan Sverige och Polen. Några av projekten som fått utredningsstöd har också realiserats, bland annat Fenno-Scan II en elledning mellan Sverige och Finland.

CEF och MFF

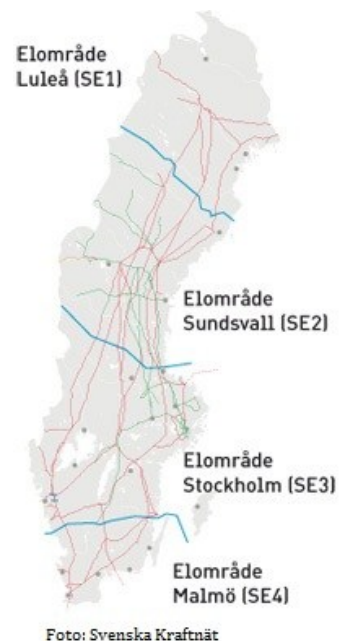
För att skynda på utbyggnaden av de transeuropeiska näten har EU-kommissionen antagit ett förslag om ett nytt finansieringsinstrument kallat Fonden för ett sammanlänkat Europa eller Connecting Europe Facility (CEF). EU-kommissionen vill avsätta 50 miljarder euro till CEF där 9,1 miljarder euro är tänkta att gå till energinäten⁽⁵⁾⁽⁶⁾.

Den senaste åren har intensiva förhandlingar pågått i Bryssel om det kommande fleråriga budgetramverket (MFF) för perioden 2014-2020. Ramverket kommer att reglera hur mycket pengar som avsätts för bland CEF. Under hösten 2012 har debattens vågor gått höga i trepartsmötena mellan rådet, EU-parlamentet och EU-kommissionen och det återstår att se hur det kommande ramverket blir till slut. Nästa fas i

förhandlingarna är ett toppmöte om MFF mellan medlemsländernas stats- och regeringschefer i Bryssel den 7-8 februari 2013. Mest troligt kommer utgången av dessa förhandlingar inte vara avgörande för om det blir ett transeuropeiskt energinät eller inte, även om investeringsstöd från CEF skulle snabba på processen.

EU-kommissionen inför elhandelsområden

Under 2006 anmälde branschorganisationen Dansk Energi Svenska Kraftnät till EU-kommissionen⁽¹³⁾ för missbruk av monopolställning. Svenska Kraftnät är ett statligt affärsverk som ansvarar för drift och underhåll av det svenska stamnätet. Anledningen var att Svenska Kraftnät velat skydda konsumenterna i Södra Sverige från kraftiga prishöjningar under kalla vinterdagar genom att begränsa elöverföringen mellan Sverige och Danmark. Svaret från EU-kommissionen kom 2009 där man i en preliminär bedömning instämde i kritiken från Dansk Energi och sa att Svenska Kraftnäts agerande kunde strida mot EU:s konkurrensregler. Följden av detta blev att Svenska Kraftnät beslutade att från och med november 2011 införa fyra elhandelsområden som i stort speglar vart flaskhalsarna i överföringen finns⁽¹⁴⁾. Idag finns flaskhalsar främst i snitten mellan de södra och mellersta delarna av Sverige.

Syftet med elhandelsområdena är att stimulera till en utbyggnad av stamnäten och Svenska Kraftnät tar ut en avgift för överföring mellan elhandelsområdena som ska användas till investeringar i ökad kapacitet mellan elhandelsområdena. Svenska Kraftnäts investeringsplan för 2013-2015 innehåller investeringar på 15 miljarder kronor⁽¹⁵⁾, en siffra som dessutom väntas växa framtiden när många gamla delar av stamnätet behöver bytas ut samtidigt som utbyggnaden av förnyelsebara energikällor ställer högre krav på stamnätet.

I de fyra elhandelsområdena råder marknadsmässiga priser i förhållande till tillgång och efterfrågan. De två nordliga elhandelsområdena har varit nettoproducenter och de två sydligaste områdena har haft en negativ balans och tvingats importera elektricitet vilket lett till högre priser, särskilt i elområde 4. Prisskillnader uppstår särskilt när det råder brist på elektricitet och när överföringskapaciteten inte räcker till. Under största delen av tiden har dock priserna varit detsamma i de fyra elområdena.

Hur påverkas Norrbotten och Västerbotten av en gemensam energimarknad?

Det är svårt att uppskatta hur priserna på el kommer utvecklas i framtiden men klart är att prisskillnaderna i Sverige mellan elhandelsområdena kommer att minska i takt med att det svenska stamnätet byggs ut. För elområde 1, där Norrbotten och Västerbotten ingår, innebär det en trolig prishöjning och utjämning mot elområde 3 och 4. I dag är den genomsnittliga prisskillnaden mellan elområdena ganska betydande. Under 2012 var priset i elområde 3 nästan 2 % högre än elområde 1 och priset i elområde 4 var hela 7,3 % dyrare än elområde 1 under 2012⁽¹⁶⁾. Eftersom det under 2011 förbrukades 7 388 GWh i elområde 1 skulle en prisökning på endast ett öre per kWh innebära att norrländska elkonsumenter, givet 2011 års förbrukning, tvingas betala 73 880 000 kronor extra i elkostnader.

Det kommer också att ske en utjämning i förhållande till den kontinentala prisbilden som generellt är högre än den svenska. I förhållande till den svenska energimarknaden är till exempel den tyska betydligt större och på grund av detta kommer ett fullt utbyggt stamnät innebära att den svenska prisbilden pressas upp mot europeiska nivåer snarare än det omvända.

Arbetet med att bygga ut de transeuropeiska energinäten har präglats av en tydlig vilja att pressa fram investeringar i förnyelsebara energikällor. EU kopplar också arbetet med TEN till uppfyllandet av Europa 2020-målen som presenterades av EU-kommissionen i mars 2010. På energiområdet har 2020-målen skrivningar om att 20 % av energin ska komma från förnyelsebara energikällor, en 20 % minskning av växthusgaserna samt 20

% energieffektivisering. Från de övergripande 2020-målen ställs sedan landspecifika mål som för Sveriges del innebär att 49 % av energin ska komma från förnyelsebara energikällor. För Norra Sveriges handlar det främst om att bygga ut vindkraften.

En bromskloss för utbyggnad av vindkraften kan ha varit att priserna den senaste tiden varit för låga. För att planerade investeringar i vindkraft ska genomföras krävs det ett elnät som är integrerat med det kontinentala nätet för att prisbilden ska bli tillräckligt attraktiv.

Det har talats en hel del om att det finns en motsättning mellan den energiintensiva basindustrin och energisektorn vad gäller synen på ett utbyggt och integrerat elnät. Joakim Bogdanoff, chef på branschorganisationen Svensk Energi Brysselkontor tonar dock ned motsättning och menar att energimarknaden går mot att bli mer som andra marknader och att basindustrin inser förutsättningarna. Han tror också att folk i allmänhet är ganska förändringobenägna vad gäller att se hur energibranschen normaliseras mot att bli mer konkurrensutsatt och internationaliserad. Bogdanoff menar vidare att energi i framtiden kommer att bli mer och mer integrerat i samhället överlag och att utvecklingen i stort är oundviklig.

Svensk Energi är också kritisk till att tillståndsförfarandet i Sverige för nya ledningar i stamnätet tar för lång tid och är för krånglig. Att planera och bygga nya ledningar tar 10-15 år så Bogdanoff är tveksam till om EU kommer kunna nå målet om en integrerad energimarknad till 2014 och menar att 2020 är en mer realistisk målsättning.

Källförteckning

- ¹ http://europa.eu/legislation_summaries/institutional_affairs/treaties/treaties_eec_en.htm
- ² http://europa.eu/legislation_summaries/energy/internal_energy_market/l27066_sv.htm
- ³ <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006D1364:SV:NOT4>
- ³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32006D1364:SV:NOT>
- ⁵ <http://ec.europa.eu/energy/mff/facility/doc/2012/connecting-europe.pdf>
- ⁶ <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/11/st16/st16176.en11.pdf>
- ⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0658:FIN:SV:PDF>
- ⁸ http://ec.europa.eu/competition/sectors/energy/overview_en.html
- ⁹ http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/bemip_en.htm
- ¹⁰ http://europa.eu/legislation_summaries/other/l24096_sv.htm
- ¹¹ <http://svk.se/Press/Nyheter/Nyheter-pressmeddelanden/Nyheter/EU-delfinansierar-elforbindelse-mellan-Norden-och-Baltikum/>
- ¹² http://ec.europa.eu/energy/infrastructure/tent_e/doc/2012_ten_e_financed_projects_1995_2011.pdf
- ¹³ <https://www.eon.se/privatkund/Produkter-och-priser/El/Fyra-elomraden/Bakgrund/>
- ¹⁴ https://www.nordicenergyregulators.org/upload/Reports/Grid_investments_in_a_Nordic_perspective.pdf
- ¹⁵ <http://svk.se/Press/Nyheter/Nyheter-pressmeddelanden/Nyheter/Svenska-Kraftnat-investerar-15-miljarder-kronor-kommande-tre-ar/>
- ¹⁶ <http://www.nordpoolspot.com/Market-data1/Elspot/Area-Prices/ALL1/Hourly/>